

Investigating the Relationship of Forgiveness and Religious Orientation to Marital Conflict

Mohammad Zarei^{1*}, Ali Mohammad Nazari², Kianush Zahrakar¹

1- Department of Guidance & Counseling, Faculty of Psychology and Education, Kharazmi University, Tehran, Iran.

2- Department of Psychiatry, Faculty of Medicine, Shahrood University of Medical Sciences, Shahrood, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Mohammad Zarei; Email: Zareimohamad1@gmail.com

Article Info

Received: Dec 4, 2018

Received in revised form:

Jan 18, 2019

Accepted: Feb 22, 2019

Available Online: Jun 21, 2020

Keywords:

Forgiveness

Marital conflict

Orientation religious

<https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23602>

Abstract

Background and Objective: Since marital conflicts have numerous destructive effects on the family and mental and even physical health of the people in community, it is necessary to know the factors that affect it. Therefore, the present study was an attempt to investigate the relationship of forgiveness and intrinsic and extrinsic religious orientation with marital conflicts.

Methods: This study is correlational and the statistical population consists of married teachers with children from Qom, who were taking part in an in-service training program in the summer of 2016. Out of them, 224 participants were selected based on Morgan's table by simple random sampling. The participants were evaluated using Allport's religious orientation, Rye's forgiveness and Barati and Sanaei's marital conflict questionnaires. Data were analyzed by Pearson correlation test and multiple regression with backward method. In this study, all the ethical considerations have been observed and no conflict of interest was reported by the authors.

Results: The results showed that marital conflicts had a significantly negative relationship with forgiveness and intrinsic religious orientation. There was no significant relationship, however, between marital conflicts and extrinsic religious orientation.

Conclusion: Based on the findings, it can be concluded that paying attention to the couple's religious orientation and teaching forgiveness skills will play an important role in reducing marital conflicts.

Please cite this article as: Zarei M, Nazari AM, Zahrakar K. Investigating the Relationship of Forgiveness and Religious Orientation to Marital Conflict. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(2):87-99. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23602>

Summary

Background and Objective

Marriage is one of the most important events in human life, and almost all couples get married in hope for a life with welfare; but during the time, many marriages end in separation. The precursor to couples' separation is marital conflicts. The Conflicts happen when the couples show different degrees of independence and solidarity because of the common decisions they make (1). What is important in the conflict is how to manage it. Forgiving the spouse for his/her offence can be a

powerful means of managing the conflicts and ending the disturbed relationship (2).

One of the other effective factors in marital conflicts is religion because it includes the guidelines for life and presents a system of beliefs and values which can affect the marital life (3). Based on Allport's view (4), religion can have an intrinsic orientation, which is an end in itself while extrinsic religion is a means of satisfying personal needs.

Regarding the religious context of our society and the religious teachings such as forgiveness in order to establish healthy relationships, the

present study tries to examine whether there is a meaningful relationship between intrinsic and extrinsic religious orientation with marital conflict and whether there is any meaningful relationship between forgiveness and marital conflict?

Methods

Compliance with ethical guidelines: In order to observe ethical considerations, while providing sufficient explanations about the importance of the study and the method of implementation, the participants were ensured about the confidentiality of information and were allowed to quit whenever they wanted.

The present study is a correlational study. The statistical population studied in this study included all married teachers with children in Qom who were receiving in-service training in the summer of 2016. From this community (N=627), based on Morgan's table, a sample of 240 people was selected by simple random sampling method. Sixteen questionnaires were excluded from analysis as they had not been appropriately filled in and a total of 224 questionnaires (156 males and 68 females) were submitted to statistical analysis. Data were collected using Alport's Marital Conflict, Voter Forgiveness, and Religious Orientation questionnaires.

Results

In order to study the relationship between marital conflict with religious orientation and forgiveness, Pearson correlation test was used.

Based on the findings, there was a negative and meaningful relationship between forgiveness and intrinsic religious orientation and the scores related to marital conflict and some of its subscales. However, there was no meaningful relationship between extrinsic religious orientation and marital conflict scores.

Linear regression was used to determine the effect of variables on one another. The results of regression analysis are presented in Table 1.

Table1. Linear Regression between Marital Conflict Scores and Forgiveness and Religious Orientation

Variable	R	R ²	β	B	P-value
Forgiveness	.217	.047	-.217	-.148	.001
Intrinsic religious orientation	.209	.044	-.209	-.069	.002
Extrinsic religious orientation	.02	.000	-.02	-.148	.386

4.7% of the variance in the scores related to marital conflict can be explained by forgiveness, and 4.4% of the variance in conflict can be explained by intrinsic religious orientation.

Regarding the result of two-variable regression by backward method, extrinsic religious orientation variable was removed from the model because it had no meaningful effect on the scores related to conflict.

Conclusion

Findings of the study show that there was a negative and meaningful relationship between forgiveness and marital conflict, which is in line with the results of Di Blasio and Banda (5), McCullough (6), Afkhami (2), and Salahian (7). There was also a negative and meaningful relationship between marital conflict and internal religious orientation, which is matched with the findings of Marsh and Dallas EN CITE, Butler (9), Sullivan (10), Hunler and Gensoz (3), Mahoney (11), and Nikooi and Seif (12), but external religious orientation did not have any meaningful relationship with marital conflict, which is consistent with the results from the study by Nikooi and Seif (12). In explaining these findings, it can be stated that forgiveness is the process of transforming the negative emotional state into acceptance state (affinity) (13). The role of forgiveness in transforming the emotional states leads to more positive emotional reactions in generous people.

Because individuals with inner religious orientation have deeply accepted religious concepts, whenever a family conflict happens on a particular subject, religion can moderate the disagreements between individuals through spiritual and common religious values (14). But those who have an extrinsic religious orientation are often concerned with their own interests. They even see religion as an instrument for achieving their goals; they likely pay attention to their personal interests in married life as well.

As a result, paying attention to the couples' religious orientation and teaching them forgiveness skills will play an important role in reducing marital conflicts.

This study was constrained by certain limitations. First, it was limited to the statistical society of teachers and, second, the differences between men and women has not been studied in terms of the relationship of variables. Therefore, caution should be practiced in generalizing the findings.

Acknowledgements

The researchers would like to thank all those who have helped in this research project.

Ethical considerations

The Ethics Committee in Biomedical Research of Shahid Beheshti University of Medical Sciences has confirmed this research.

Funding

According to the authors, this research did not receive any specific grants from any funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of interest

The authors reported no conflict of interest.

Author's contributions

Collecting data and writing a research report: first author; Design idea: second author; Statistical analysis of data: third author

References

1. Young ME, Long LL. Counseling and therapy for couples: Thomson Brooks/Cole Publishing Co; 1998.
2. Afkhami E, Bahrami F, Fatehizadeh MS. Barresi-ye Rabeteh-ye bein Mizan-e Bakhshoodegi va Taaroz-e Zanashooei-ye Zoojein dar Ostan-e Yazad. Journal of Family Research. 2007;9(3):431-42. (Full Text in Persian)
3. Hünler OS, Gençöz T. The effect of religiousness on marital satisfaction: Testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction relationship. Contemporary Family Therapy. 2005;27(1):123-36.
4. Allport GW, Ross JM. Personal religious orientation and prejudice. Journal of personality and social psychology. 1967;5(4):432.
5. Diblasio FA, Benda BB. Forgiveness intervention with married couples: Two empirical analyses. Journal of psychology and Christianity. 2008;27(2):150-8.
6. Mc Cullough ME. Forgiveness: Who Does It and How Do They Do It? Current Directions in Psychological Science. 2001;10(6):194-7.
7. Salahian A, Sadeghi M, Bahrami F, Sharifi M. Examine the Relationship between Emotional Intelligence and Forgiveness with Marital Conflicts. Journal of Psychological Studies. 2010;6(2):115-40. (Full Text in Persian)
8. Marsh R, Dallos R. Roman Catholic couples: Wrath and religion. Family Process. 2001;40(3):343-60.
9. Butler MH, Stout JA, Gardner BC. Prayer as a conflict resolution ritual: Clinical implications of religious couples' report of relationship softening, healing perspective, and change responsibility. 2002;30(1):19-37.
10. Sullivan KT. Understanding the Relationship between Religiosity and Marriage: An Investigation of

the Immediate and Longitudinal Effects of Religiosity on Newlywed Couples. Journal of Family Psychology. 2001;15(4):610-26.

11. Mahoney A, Pargament KI, Murray-Swank A, Murray-Swank N. Religion and the sanctification of family relationships. Review of religious research. 2003:220-36.
12. Nikooei M, Seif S. Barresi-ye Rabeteh-ye Dindari ba Rezayat-e Zanashooei. Journal of Counseling Research. 2005;13(4):61-79. (Full Text in Persian)
13. Meneses CW, Greenberg LS. The construction of a model of the process of couples' forgiveness in emotion-focused therapy for couples. Journal of Marital and Family Therapy. 2011;37(4):491-502.
14. Mahoney A, Pargament KI, Jewell T, Swank AB, Scott E, Emery E, et al. Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning. Journal of family psychology. 1999;13(3):321-38

دراسة العلاقة بين التسامح و التوجه الديني و النزاع الزوجي

محمد زارعي^{١*}، علي محمد نظري^٢، كيانوش زهراكار^١

١- قسم الإرشاد والتوجيه، كلية العلوم التربوية وعلم النفس، جامعة خرازمي، طهران، إيران.

٢- قسم الطب النفسي، كلية الطب، جامعة شاهرود للعلوم الطبية، شاهرود، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيد محمد زارعي؛ البريد الإلكتروني: Zareimohamad1@gmail.com

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: إن للنزاعات الزوجية آثاراً مدمرة عديدة على السلامة الروحية والعائلية وحتى الجسدية لأفراد المجتمع؛ فلماذا تبدو معرفة العوامل المؤثرة عليها امرأً ضرورياً و عليه، فإن هذه الدراسة تهدف الى البحث عن العلاقة بين النزاع الزوجي وبين التسامح والتوجه الديني الباطني والخارجي.

منهجية البحث: هذا البحث من النوع الترابطي وتضمن المجتمع الاحصائي (N=٦٢٧)، المعلمين القميين المتزوجين ذوي الولد والذين كانوا في التدريب اثناء الخدمة في صيف عام ٢٠١٦. استناداً الى جدول مورغان، تم اختيار عينة مكونة من ٢٢٤ معلم بطريقة اخذ العينات العشوائية البسيطة وتم تقييمهم عن طريق اوراق استبيان "آلبورت" للتوجه الديني و استبيان "راي" للتسامح و استبيان "ثنائي" و "براتي" للنزاع الزوجي وبعد ذلك تم تحليل المعطيات عن طريق اختبار الارتباط ل "بيرسون" واختبار الانحدار الخطي المتعدد على منهج Backward. تمت مراعاة جميع الموارد الأخلاقية في هذا البحث و اضافة الى هذا فإن مؤلفي البحث لم يشيروا الى اي تضارب في المصالح.

الكشوفات: تشير نتائج البحث ان هناك علاقة سلبية ذات معنى بين النزاع الزوجي والتسامح والتوجه الديني الباطني، و بالتالي النتائج حاكية عن عدم وجود ترابط قوي ذي معنى بين النزاع الزوجي وبين التوجه الديني الخارجي.

الاستنتاج: وفقاً للكشوفات يمكن الإستنتاج بأن الاهتمام على قضية التوجه الديني عند الزوجين و السعي وراء تعليم مهارة التسامح اليهما له دور مهم في تقليل النزاعات الزوجية.

معلومات المادة

الوصول: ٢٦ ربيع الاول ١٤٤٠

وصول النص النهائي: ٢٨ جمادى الاول ١٤٤٠

القبول: ١٦ جمادى الثاني ١٤٤٠

النشر الإلكتروني: ٢٩ شوال ١٤٤١

الكلمات الرئيسية:

التسامح

التوجه ديني

النزاع الزوجي

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Zarei M, Nazari AM, Zahrakar K. Investigating the Relationship of Forgiveness and Religious Orientation to Marital Conflict. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(2):87-99. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23602>

بررسی رابطه بخشش و جهت‌گیری مذهبی با تعارض زناشویی

محمد زارعی^{*۱}، علی محمد نظری^۲، کیانوش زهراکار^۱

۱- گروه مشاوره و راهنمایی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

۲- گروه روان‌پزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شاهرود، شاهرود، ایران.

*مکاتبات خطاب به آقای محمد زارعی؛ رایانامه: Zareimohamad1@gmail.com

اطلاعات مقاله

دریافت: ۱۳ آذر ۱۳۹۷

دریافت متن نهایی: ۲۸ دی ۱۳۹۷

پذیرش: ۳ اسفند ۱۳۹۷

نشر الکترونیکی: ۱ تیر ۱۳۹۹

چکیده

سابقه و هدف: از آنجاکه تعارضات زناشویی تأثیرات مخرب بی‌شماری بر سلامت روانی، خانوادگی و حتی جسمی افراد جامعه وارد می‌سازد؛ شناخت عوامل مؤثر بر آن امری ضروری به نظر می‌رسد. از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه تعارض زناشویی با بخشش و جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی انجام شده است.

روش کار: این پژوهش از نوع همبستگی است و جامعه آماری شامل معلمان متأهل و دارای فرزند شهر قم بودند که در تابستان سال ۱۳۹۵ آموزش ضمن خدمت می‌دیدند. از میان این جامعه (N=۶۲۷)، بر اساس جدول مورگان نمونه‌ای به حجم ۲۴۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شد. آزمودنی‌ها با استفاده از پرسش‌نامه‌های جهت‌گیری مذهبی آلپورت، بخشش رای و تعارض زناشویی ثنایی و براتی ارزیابی شدند و داده‌ها با آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه به روش بکوارد تجزیه و تحلیل شد. در این پژوهش همه موارد اخلاقی رعایت شده است و مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که تعارض زناشویی با بخشش و جهت‌گیری مذهبی درونی رابطه منفی و معناداری داشت ولی بین تعارض زناشویی و جهت‌گیری مذهبی بیرونی رابطه معناداری وجود نداشت.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که توجه به جهت‌گیری مذهبی زوج و تلاش برای آموزش مهارت بخشش به آنان نقش مهمی در کاهش تعارضات زناشویی خواهد داشت.

واژگان کلیدی:

بخشش

تعارض زناشویی

جهت‌گیری مذهبی

استناد مقاله به این صورت است:

Zarei M, Nazari AM, Zahrakar K. Investigating the Relationship of Forgiveness and Religious Orientation to Marital Conflict. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2020;6(2):87-99. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v6i2.23602>

رکن‌های اصلی جامعه به شمار می‌رود. بنابراین برای تأمین سلامت جامعه باید سلامت خانواده تحقق یابد و شرط اساسی داشتن خانواده سالم، سلامت روانی اعضای آن و وجود روابط

مقدمه

خانواده کهن‌ترین و اصیل‌ترین نهاد اجتماعی و یکی از

تعامل منفی خارج می‌شود، بعید به نظر می‌رسد که طرف دیگر رفتارهای منفی خود را ادامه دهد. در نتیجه، بخشودگی می‌تواند استفاده از راه‌کارهای غیرمؤثر تعارض را که در اثر تخطی‌ها و تجاوزهای نابخشوده طرف مقابل حاصل شده است، از بین ببرد (۸).

اگرچه واژه بخشش^۳ بسیار آشنا است اما در تعریف و مفهوم‌سازی آن اختلاف وجود دارد. در فرهنگ وبستر^۴ بخشش به صورت «رهایی از احساس انزجار نسبت به عمل ارتكابی غلط، اغماض از طلب خسارت یا جبران عمل از سوی فرد خطاکار و چشم‌پوشی از تقصیر وی» تعریف شده است (۹). ورثینگتون و وید^۵ مفهوم بخشش را فرایند چشم‌پوشی ارادی از حق عصبانیت و انزجار از عمل ارتكابی پُرگزند در نظر می‌گیرند که شخص متألم رفتاری گرم و محبت‌آمیز را با فرد خاطی در پیش می‌گیرد (۱۰). مک کالو^۶ بیان می‌کند بخشش ویژگی است که در اثر آن شخصی که در روابط بین‌فردی آزار یا آسیب دیده است خطای فرد خاطی را می‌بخشد (۶). بدین ترتیب فرصتی برای جبران خطا به وی داده می‌شود تا بتواند دوباره اعتمادسازی نماید (۱۱)؛ اما تعریفی که بیشتر بر آن توافق وجود دارد عبارت است از: «انگیزی که سبب کاهش کناره‌گیری، خشم و انتقام نسبت به فرد خطاکار می‌گردد و احساسات مثبت را افزایش داده و جایگزین احساسات منفی می‌نماید» (۱۲).

یکی دیگر از ابعاد وجود انسان که ظرفیتی شفافبخش در وجود وی می‌باشد، مذهب و معنویت است. نیاز انسان به دین و مذهب قدمتی به عمر تاریخ دارد؛ زیرا بشر از همان آغاز زندگی خود به حامی مقتدر و تکیه‌گاهی نیرومند احساس نیاز می‌کرده است. مطالعه مذهب از دیدگاه روان‌شناختی از حدود تقریباً یک‌صد سال پیش آغاز شده است. روان‌شناسی مذهب به صورتی که امروزه مشاهده می‌کنیم، موجودیتش را مدیون مطالعات ادیان در قرن نوزدهم در اروپا است (۱۳)؛ اما اهمیت معنویت و رشد معنوی در زندگی انسان در چند دهه گذشته به صورت روزافزون توجه روان‌شناسان و متخصصان بهداشت روانی را به خود جلب کرده است تا جایی که سازمان جهانی بهداشت در تعریف ابعاد وجودی انسان به ابعاد جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی اشاره می‌کند و بُعد چهارم یعنی معنویت را در رشد و تکامل انسان مطرح می‌کند (۱۴). باور به

مطلوب بین آنان است. ازدواج سرآغاز تشکیل خانواده می‌باشد که یکی از مهم‌ترین رویدادهای زندگی انسان است و تقریباً همه زوج‌ها به امید زندگی پایدار و توأم با خوشبختی و آرامش پیوند می‌بندند؛ اما در رهگذر زمان بسیاری از ازدواج‌ها به بن‌بست می‌رسد و به جدایی ختم می‌شود. پیش‌درآمد جدایی زوج، تعارضات زناشویی^۱ است. تعارض زمانی پیش می‌آید که زوج به دلیل همکاری و تصمیمات مشترکی که می‌گیرند درجات مختلفی از استقلال و همبستگی را نشان می‌دهند (۱). از دیدگاه گریف و بروینه^۲ تعارض هنگامی رخ می‌دهد که یکی از طرفین رابطه احساس کند طرف مقابلش بعضی از مسائل موردعلاقه او را سرکوب می‌کند (۲). درمانگران سیستمی تعارض را هر نوع تنازع بر سر تصاحب پایگاه‌ها و منابع قدرت که در جهت گرفتن امتیازات دیگری و افزایش امتیازات خود بروز می‌کند، می‌دانند (۳). تعارض رفتاری عادی در زندگی زناشویی است و همیشه منفی نیست بلکه آنچه در مسئله تعارض مهم است، نحوه مدیریت آن است. اگر تعارض به‌طور کارآمد اداره شود از سکون و رکود ارتباط جلوگیری می‌نماید و در زوج مهارت‌های مثبت و کارآمد منطبق با رویدادهای فشارزا ایجاد می‌کند (۴). ولی اگر تعارض به‌طور ضعیفی اداره شود موجب تخریب زندگی زناشویی می‌شود و آثار زیان‌آوری بر سلامت فیزیکی و هیجانی زوج به جا می‌گذارد (۵). گاهی اوقات تعارض آن‌قدر شدت می‌یابد که احساس خشم، خشونت، نفرت، کینه، حسادت و سوء رفتار کلامی و فیزیکی در روابط زوج حاکم می‌شود و به‌صورت حالات تخریب‌گر و ویرانگر بروز می‌کند (۱).

واکنش انسان‌ها در برخورد با رنجش با توجه به منبع انطباقی انتخاب‌شده به سه صورت اجتناب، انتقام و گذشت نمایان می‌شود. اجتناب، فاصله‌گرفتن از فرد خاطی و انتقام، یافتن فرصتی برای صدمه‌زدن به فرد خاطی است (۶). هر دوی این واکنش‌ها احتمالاً می‌تواند تعارض زوج را تشدید کند و مانع حل موفقیت‌آمیز آن گردد. برعکس، گزینه سوم یعنی بخشیدن طرف مقابل برای تخطی‌ها و تخلف‌هایی که صورت داده می‌تواند وسیله‌ای قدرتمند برای خاتمه‌دادن به رابطه مختل‌شده یا دردناک باشد و شرایط را برای آشتی و مصالحه با فرد خطاکار فراهم کند (۷). بنابراین بخشودگی می‌تواند کاربردهای اساسی برای نتایج روابط بلندمدت و حتی تعاملات کوتاه‌مدت داشته باشد به‌ویژه وقتی یکی از طرفین از حلقه

³) Forgiveness

⁴) Webster

⁵) Worthington & Wade

⁶) Mc Cullough

¹) Marital Conflict

²) Greeff & Bruyne

قدرت خداوند و نیایش او در تسکین دردها به انسان توان تحمل می‌دهد. مذهب به معنای وسیع کلمه می‌تواند آثار بحران‌های شدید زندگی را تعدیل کند و اعتقادات معنوی موضوعی جالب برای مبارزه با مشکلات می‌باشد (۱۵). خداوند در آیه ۱۲۴ سوره طه می‌فرماید: «هرکس از توجه و یاد من رو برگرداند، زندگی تنگ و پرفشاری خواهد داشت».

از آنجایی که دو نهاد مذهب و خانواده بر ارزش‌های مشابهی تأکید می‌کنند، پژوهشگران رابطه نزدیک بین آن دو را پیش‌بینی می‌کنند (۱۶). نگرش مذهبی می‌تواند در ارتباط زناشویی مؤثر باشد؛ زیرا مذهب شامل رهنمودهایی برای زندگی و ارائه‌دهنده سامانه باورها و ارزش‌ها است که این ویژگی‌ها می‌توانند زندگی زناشویی را متأثر سازند (۱۷).

گوردون آلپورت^۱، روان‌شناس برجسته آمریکایی، ضمن اینکه مذهب را فلسفه وحدت‌بخش زندگی توصیف می‌کند و آن را یکی از عوامل بالقوه مهم برای سلامت روان می‌داند، معتقد است نظام ارزشی مذهبی بهترین زمینه را برای شخصیت سالم آماده می‌کند اما به این نکته هم توجه دارد که این‌طور نیست تمامی افرادی که ادعای مذهبی بودن دارند دارای شخصیت سالم باشند (۱۸).

آلپورت و راس^۲ دو نوع متمایز از مذهبی‌بودن را از یکدیگر تفکیک می‌کنند. از نظر آنان مذهب می‌تواند دارای جهت‌گیری درونی باشد که به یک مذهب شخصی اشاره دارد که خود غایت و هدف است نه وسیله‌ای برای دستیابی به اهداف (۱۹). افرادی که جهت‌گیری درونی به سمت مذهب دارند افرادی توصیف شده‌اند که تعهد کاملی به عقاید مذهبی‌شان دارند و تأثیر دین در هر جنبه از زندگی‌شان آشکار است. درحالی‌که مذهب بیرونی امری خارجی و ابزاری است که برای ارضای نیازهای فرد از آن استفاده می‌شود. در اصطلاح عامیانه به این افراد سست‌ایمان می‌گویند یعنی فرد فقط در شناسنامه صاحب دین است ولی جهان‌بینی‌های موجود در آن دین را در بیشتر موارد زندگی رعایت نمی‌کند و مسائل دینی را چندان در زندگی‌اش دخالت نمی‌دهد.

تا سال‌های اخیر در پژوهش‌های حوزه مسائل خانواده کمتر به نقش دین و بخشش پرداخته شده بود اما در سه دهه گذشته پژوهشگران به تحقیق درباره این مفاهیم اهتمام ورزیده‌اند. از جمله باتلر^۳ و همکاران در پژوهشی کیفی که با استفاده از مصاحبه ساختاریافته درباره همسران مذهبی

به‌منظور اثر دعا و نیایش بر روابط زناشویی در هنگام خشونت انجام شد، نشان داده‌اند که نیایش و دعا در حین خشونت تأثیر مشخص و قابل‌توجهی بر روابط همسران دارد و حل مشکل را تسریع می‌کند (۲۰). ماهونی و همکاران بعد از بررسی تحقیقات خود به این نتیجه رسیده‌اند که دین موجب افزایش مشارکت کلامی، کاهش پرخاشگری و در نهایت موجب کاهش تعارض زناشویی می‌شود (۵). هانلر و گنسوز^۴ به این نتیجه رسیده‌اند که مذهبی‌بودن تأثیر عمده‌ای بر رضایت زناشویی دارد، اما مذهبی‌بودن زوجین نمی‌تواند حل مسئله زناشویی را در زوجین افزایش دهد (۱۷). حسینی‌نسب و همکاران همبستگی بین سازگاری زناشویی^۵ و جهت‌گیری مذهبی درونی^۶ در سطح اطمینان ۹۹ درصد را گزارش کرده‌اند (۲۱). دی بلاسیو و بندا^۷ بیان کرده‌اند آموزش بخشش به زوج و خانواده‌ها در کاهش تعارض آنان و انتخاب راه‌حل‌های مؤثر برای حل تعارض و در نهایت افزایش سازگاری زناشویی مؤثر است (۲۲). کیم^۸ و همکاران در مطالعه خود رابطه مثبت معنادار بین بخشش و رضایت زناشویی را گزارش کرده‌اند. آنان همچنین بین دو متغیر بخشودگی و سلامت روان رابطه مثبت معنادار یافته‌اند (۲۳). میلر و ورثینگتون^۹ در تحقیقی که نمونه آن ۳۱۱ زوج متأهلی بود که کمتر از یک سال از ازدواجشان می‌گذشت، نشان داده‌اند که رضایت زناشویی رابطه مثبت و معنی‌داری با بخشش دارد (۲۴). نتایج پژوهش‌های صلاحیان و همکاران (۲۵) و افخمی (۷) از رابطه منفی معنادار بین دو متغیر بخشودگی و تعارض زناشویی حکایت دارد.

از آنجاکه تعارضات زناشویی تأثیرات مخرب بی‌شماری بر سلامت روانی، خانوادگی و حتی جسمی افراد جامعه وارد می‌سازد، شناخت عوامل مؤثر بر آن توسط مشاوران و روان‌شناسان جهت کنترل، پیشگیری و درمان آنها امری ضروری به نظر می‌رسد. تعارض زناشویی دارای منابع مختلف و بعضاً درهم‌تنیده‌ای است. زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی شامل مسائل مالی، خانواده‌های اصلی و خویشاوندان، مسائل مربوط به فرزندان، تعارض بین کار و خانواده و...؛ فشارهای موقعیتی مانند بیماری و یا مرگ نزدیکان، ورشکستگی، تغییرات و انتقالات شغلی و...؛ تفاوت‌های ادراکی برگرفته از

⁴) Hünle & Gençöz

⁵) Marital Adjustment

⁶) Intrinsic religious orientation

⁷) Diblassio & Banda

⁸) Kim

⁹) Miller & Worthington

¹) Gordon Allport

²) Rasmussen

³) Butler

نمره بیشتر نشان‌دهنده تعارض بیشتر و نمره کمتر نشان‌دهنده رابطه بهتر است. آلفای کرونباخ برای یک گروه ۳۲ نفری در کل پرسش‌نامه ۰/۵۳ و برای هفت خرده‌مقیاس کاهش همکاری ۰/۳۰، کاهش رابطه جنسی ۰/۵۰، افزایش واکنش‌های هیجانی ۰/۷۳، افزایش حمایت‌جویی از فرزندان ۰/۶۰، افزایش رابطه فردی با خویشاوندان خود ۰/۶۴، کاهش رابطه خانوادگی با خویشاوندان همسر و دوستان ۰/۶۴ و جدا کردن امور مالی از یکدیگر ۰/۵۱ به دست آمده است (۲۶).

(ب) پرسش‌نامه بخشش رای^۲: این مقیاس که برای سنجش بخشش نسبت به فرد خاصی طراحی شده است، از ۱۵ سؤال پنج‌گزینه‌ای (کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) تشکیل شده است. سؤالات بین ۱ تا ۵ نمره‌گذاری می‌شود. نمرات بالا بیانگر بخشش و نمرات پایین نشانه نبخشیدن است. تحلیل عاملی دو عامل را نشان داده است. یک عامل شامل ماده‌هایی است که نبود افکار، احساسات و رفتار منفی نسبت به فرد خاصی را نشان می‌دهد و عامل دیگر بیان‌کننده وجود افکار، احساسات و رفتار مثبت نسبت به فرد خاصی است.

در پژوهش رای و همکاران درباره ۳۲۸ نفر از دانشجویان دختر و پسر با میانگین سنی ۱۹ سال (۶۷ درصد دختر و ۳۳ درصد پسر)، اعتبار آلفای کرونباخ ۰/۸۷ به دست آمده و همچنین بین این مقیاس و مقیاس بخشش انرایت^۳ همبستگی مثبت ($r=0.75$) گزارش شده است (۲۷). در تحقیقی که زندگی‌پور، آزادی و ناهیدپور انجام داده‌اند، پایایی این آزمون با روش آلفای کرونباخ ۰/۷۹ و با روش دونیمه سازی آزمون ۰/۸۱ به دست آمده است (۲۸).

(ج) پرسش‌نامه جهت‌گیری مذهبی آلپورت: آلپورت و راس در سال ۱۹۵۰ این مقیاس را برای سنجش جهت‌گیری درونی و بیرونی مذهب تهیه کرده‌اند. این مقیاس از ۲۱ سؤال چهارگزینه‌ای (کاملاً موافق تا کاملاً مخالف) تشکیل شده است. در مطالعات اولیه‌ای که بر این مبنا صورت گرفته همبستگی جهت‌گیری برونی با درونی ۰/۲۱ بوده است (۱۸). این آزمون در سال ۱۳۷۸ ترجمه و هنجاریابی شده است. همسانی درونی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۱ و پایایی بازآزمایی آن ۰/۷۴ به دست آمده است (۱۴).

داده‌ها در بخش آمار توصیفی با استفاده از میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی با آزمون‌های

تفاوت در نظام ارزشی-مذهبی و فرهنگی و بینش نسبت به مسائل زندگی، مشکلات ارتباطی و رفتاری مانند مشکلات مربوط به نحوه گفتگو، توزیع قدرت، پذیرش، بخشش یکدیگر و مشکلات مربوط به روابط جنسی، فقدان رهبری و ... از جمله عوامل تأثیرگذار بر تعارض زناشویی است.

با توجه به بافت مذهبی جامعه ما و همچنین دستورهای آموزه‌های مذهبی به‌ویژه دین مبین اسلام مبنی بر عفو و گذشت به‌منظور ایجاد روابط سالم، در این پژوهش به این مسئله پرداخته شد که آیا بین تعارض زناشویی با جهت‌گیری مذهبی درونی و جهت‌گیری مذهبی بیرونی^۱ رابطه معنادار وجود دارد؟ و اینکه آیا بین تعارض زناشویی و بخشش رابطه معنادار وجود دارد.

روش کار

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: به‌منظور رعایت مسائل اخلاقی، ضمن دادن توضیحات کافی به شرکت‌کنندگان درباره اهمیت پژوهش و روش اجرا، درباره محرمانه‌ماندن اطلاعات نیز به آنان اطمینان کافی داده شد و علاوه‌براین اجازه داشتند هر زمان که تمایل داشتند از شرکت در تحقیق انصراف دهند. پژوهش حاضر از نوع مطالعات همبستگی است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش کلیه معلمان متأهل و دارای فرزند شهر قم بودند که در تابستان سال ۱۳۹۵ آموزش ضمن خدمت می‌دیدند. از میان این جامعه ($N=627$)، بر اساس جدول مورگان نمونه‌ای به حجم ۲۴۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شد. با توجه به معتبر نبودن تعدادی از پرسش‌نامه‌های جمع‌آوری‌شده، پاسخ‌های ۲۲۴ نفر (۱۵۶ مرد و ۶۸ زن) تجزیه و تحلیل شد.

برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزارهای زیر استفاده شد:

(الف) پرسش‌نامه تعارضات زناشویی: این پرسش‌نامه که در سال ۱۳۷۵ ثنایی و براتی آن را ساخته‌اند، هفت بُعد از تعارضات زناشویی را می‌سنجد که عبارت است از: همکاری، رابطه جنسی، واکنش‌های هیجانی، حمایت‌جویی از فرزندان، رابطه فردی با خویشاوندان خود، رابطه خانوادگی با خویشاوندان همسر و دوستان و جداکردن امور مالی از یکدیگر. این آزمون شامل ۴۲ پرسش می‌باشد که در یک مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای از ۱ تا ۵ نمره‌گذاری می‌شود. بالاترین نمره کل پرسش‌نامه ۲۱۰ و کمترین آن ۴۲ است. در این ابزار

² Rye Forgiveness Inventory

³ Enright

⁴ Back ward metode

¹ Extrinsic religious orientation

جدول ۱) شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار
تعارض زناشویی	۱۲۲/۸۴	۲۱/۱۷
بخشش	۴۹/۱۵	۵/۰۱
جهت‌گیری مذهبی درونی	۲۴/۱۹	۶/۳۸
جهت‌گیری مذهبی بیرونی	۲۱/۳۶	۲/۸۷

به‌منظور بررسی رابطه تعارض زناشویی با جهت‌گیری مذهبی و بخشش از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج ضریب همبستگی بین تعارض زناشویی و مؤلفه‌های آن با متغیرهای بخشش و جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی ساده و چندگانه به‌روش بکوارد^۴ تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها

در این پژوهش تعداد ۲۲۴ نفر از معلمان متأهل (۱۵۶ مرد و ۶۸ زن) با میانگین سنی ۳۶ که به‌طور متوسط ۸ سال از زندگی مشترکشان گذشته بود و حداقل دارای یک فرزند بودند شرکت کردند. شاخص‌های توصیفی مربوط به متغیرهای پژوهش برای ۲۲۴ آزمودنی در جدول شماره ۱ نشان داده شده است. همان‌گونه که مشخص است بیشترین میانگین مربوط به متغیر تعارض زناشویی و کمترین میانگین مربوط به متغیر جهت‌گیری بیرونی است.

جدول ۲) ضرایب همبستگی بین تعارض زناشویی و مؤلفه‌های آن با بخشش و جهت‌گیری مذهبی (درونی و بیرونی)

بخشش	جهت‌گیری مذهبی بیرونی	جهت‌گیری مذهبی درونی
تعارض زناشویی	-۰/۲۱۷**	-۰/۲۰۹**
کاهش همکاری	۰/۰۳۳	۰/۰۵۷
کاهش رابطه جنسی	-۰/۰۵۲	-۰/۰۳
افزایش واکنش هیجانی	-۰/۲۶۹**	-۰/۳۴**
افزایش حمایت‌جویی از فرزندان	-۰/۱۷۴**	-۰/۰۰۸
افزایش رابطه فردی با خویشاوندان	-۰/۱۰۴	-۰/۱۷۲*
کاهش رابطه فردی با خویشاوندان همسر	-۰/۱۲۹*	۰/۱۱۴
جدایی امور مالی از یکدیگر	-۰/۲۱۳**	-۰/۳۲۵**

**در سطح خطای ۰/۰۱ معنادار؛ *در سطح خطای ۰/۰۵ معنادار

همکاری، کاهش رابطه جنسی، افزایش حمایت‌جویی از فرزندان و کاهش رابطه با خویشاوندان همسر رابطه معناداری وجود نداشت. همچنین جهت‌گیری مذهبی بیرونی با افزایش حمایت‌جویی از فرزندان و کاهش رابطه با خویشاوندان همسر رابطه مثبت و معناداری داشت ولی بین نمره کل تعارض و دیگر مؤلفه‌ها با جهت‌گیری مذهبی بیرونی رابطه معناداری وجود نداشت. برای بررسی بیشتر و تعیین تأثیر متغیرها بر هم از رگرسیون خطی استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۳ ذکر شده است.

همان‌گونه که در جدول بالا مشخص است بین بخشش با نمره کل تعارض، افزایش واکنش هیجانی، افزایش حمایت‌جویی از فرزندان، کاهش رابطه خانوادگی با خویشاوندان همسر و جدایی امور مالی از یکدیگر رابطه منفی و معناداری وجود داشت درحالی‌که بخشش با مؤلفه‌های کاهش همکاری، کاهش رابطه جنسی و افزایش رابطه با خویشاوندان ارتباط معناداری نداشت. علاوه‌براین، جهت‌گیری مذهبی درونی با نمره کل تعارض زناشویی، افزایش واکنش‌های هیجانی، افزایش رابطه با خویشاوندان و جدایی امور مالی از یکدیگر رابطه منفی و معنادار داشت اما بین جهت‌گیری مذهبی درونی و مؤلفه‌های کاهش

جدول ۳) رگرسیون خطی بین نمره تعارض زناشویی و متغیرهای بخشش و جهت‌گیری مذهبی (درونی و بیرونی)

متغیر	R	R ²	β	B	P-value
بخشش	۰/۲۱۷	۰/۰۴۷	-۰/۲۱۷	-۰/۱۴۸	۰/۰۰۱
جهت‌گیری مذهبی درونی	۰/۲۰۹	۰/۰۴۴	-۰/۲۰۹	-۰/۰۶۹	۰/۰۰۲
جهت‌گیری مذهبی بیرونی	۰/۰۲	۰/۰۰۰	-۰/۰۲	-۰/۱۴۸	۰/۳۸۶

توسط جهت‌گیری مذهبی درونی تبیین‌پذیر است. به‌علاوه میزان ضریب تبیین برای دو متغیر تعارض زناشویی و جهت‌گیری مذهبی بیرونی برابر ۰/۰۰۰ بود که نشان می‌دهد ۰/۰۰۰ درصد از اطلاعات متغیر تعارض توسط جهت‌گیری مذهبی بیرونی تبیین‌پذیر است.

با توجه به جدول شماره ۳، میزان ضریب تبیین برای دو متغیر تعارض زناشویی و بخشش برابر ۰/۰۴۷ بود که نشان می‌دهد ۴/۷ درصد از اطلاعات متغیر تعارض توسط بخشش تبیین‌پذیر است. همچنین میزان ضریب تبیین برای دو متغیر تعارض زناشویی و جهت‌گیری مذهبی درونی برابر ۰/۰۴۴ بود که نشان می‌دهد که ۴/۴ درصد از اطلاعات متغیر تعارض

جدول (۴) رگرسیون چندگانه به روش بکوارد

متغیر	R	R2	β	B	P-value	نتیجه
جهت‌گیری مذهبی درونی	۰/۱۹۵	۰/۰۳۸	-۰/۱۸۷	-۰/۵۸۷	۰/۰۰۶	حذف متغیر جهت‌گیری مذهبی بیرونی
جهت‌گیری مذهبی بیرونی			-۰/۰۰۴	-۰/۱۳۵	۰/۴۵۸	
جهت‌گیری مذهبی درونی	۰/۲۰۹	۰/۰۴۴	-۰/۲۰۹	-۰/۶۹۴	۰/۰۰۲	تأثیر متغیر جهت‌گیری مذهبی درونی

نسبت به فرد خطاکار می‌گردد و احساسات مثبت را افزایش می‌دهد و جایگزین احساسات منفی می‌نماید (۱۲). همچنین بخشش فرایند تبدیل حالت عاطفی منفی (خشم و میل برای انتقام) به موضع پذیرفتن (پبوستگی) است که با دلسوزی و همدلی نسبت به مقصر مشخص می‌شود (۲۹). این تأثیر بخشش در جابه‌جایی حالات عاطفی موجب می‌شود افراد بخشنده واکنش‌های هیجانی مثبت‌تری داشته باشند. در بخشش، فرد متألم رفتاری گرم و محبت‌آمیز را با فرد خاطی در پیش می‌گیرد (۲۵) در نتیجه روابط با دوستان و اقوام حتی در صورت وجود تخطی‌هایی از جانب آنان همچنان گرم و پابرجا باقی می‌ماند.

یافته دوم پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بین تعارض زناشویی با جهت‌گیری مذهبی درونی رابطه منفی و معنادار وجود داشت. میزان ضریب تعیین بین جهت‌گیری مذهبی درونی و تعارض زناشویی ۰/۰۴۴ می‌باشد که اگرچه ضریب کمی است اما با نتایج پژوهش‌های مارش و دالاس^۲ (۳۰)، باتلر (۳۱)، سولیوان^۳ (۳۲)، هانلر و گنسوز (۱۷)، ماهونی و همکاران (۳۳) و نیکویی و سیف (۳۴) همسو است.

درباره جهت‌گیری مذهبی بیرونی نتایج نشان می‌دهد این متغیر با مؤلفه‌های حمایت‌جویی از فرزندان و کاهش رابطه خانوادگی با خویشاوندان همسر رابطه مثبت و معنادار داشت اما با مؤلفه‌های دیگر رابطه معناداری نداشت. این نتیجه با نتیجه پژوهش نیکویی و سیف (۳۴) همسو است اما با نتیجه پژوهش حسینی‌نسب (۲۱) همسو نیست. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت افرادی که دارای جهت‌گیری مذهبی

با توجه به نتیجه رگرسیون دو متغیری به‌روش بکوارد، مشاهده می‌شود که متغیر جهت‌گیری مذهبی بیرونی از مدل حذف شده است زیرا تأثیر معناداری بر تعارض نداشته و تنها متغیر جهت‌گیری مذهبی درونی بر تعارض تأثیر معناداری داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه تعارض زناشویی با بخشش و جهت‌گیری مذهبی درونی و بیرونی انجام شده است. از یافته‌های پژوهش چنین برمی‌آید که بین بخشش و نمره کل تعارض، واکنش هیجانی، حمایت‌جویی از فرزندان، کاهش رابطه با خویشاوندان همسر و جدایی امور مالی رابطه منفی و معنادار وجود داشت و در مؤلفه‌های دیگر رابطه معناداری یافت نشد. اگرچه این نتیجه با ضریب تبیین کمی (۴/۷ درصد) به دست آمده، اما با نتایج پژوهش‌های دی بلاسیو و بندا (۲۲)، مک کالو و همکاران (۶)، افخمی و همکاران (۷) و صلاحیان و همکاران (۲۵) همسو است. این محققان در پژوهش‌های خود رابطه منفی بین بخشودگی و تعارض زناشویی و نیز تأثیر مثبت آموزش بخشش در کاهش تعارضات زناشویی را گزارش کرده‌اند.

بخشش از طریق بازسازی روابط و افزایش اعتماد بین زوج و نیز تقویت حس همدلی بین آنان موجب افزایش همکاری و نیز تصمیم‌گیری‌های مشترک در زمینه‌های مختلف از جمله مسائل مالی خانواده می‌شود. مک‌آسکیل^۱ بخشودگی را انگیزشی می‌داند که سبب کاهش کناره‌گیری، خشم و انتقام

^۲ Marsh & Dallos

^۳ Sullivan

^۱ Macaskill

بخشش به زوج در بازسازی و بهبودی روابط آنان نقش اساسی دارد.

با توجه به گستردگی عوامل تأثیرگذار بر تعارض زناشویی، ازجمله زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی (شامل مسائل مالی، خانواده‌های اصلی و خویشاوندان، مسائل مربوط به فرزندان، تعارض بین کار و خانواده و...)؛ فشارهای موقعیتی (مانند بیماری و یا مرگ نزدیکان، ورشکستگی، تغییرات و انتقالات شغلی و...)؛ تفاوت‌های ادراکی (برگرفته از تفاوت در نظام ارزشی و فرهنگی و بینش نسبت به مسائل زندگی) و مشکلات ارتباطی و رفتاری (مانند مشکلات مربوط به نحوه گفتگو، مشکلات مربوط به روابط جنسی، فقدان رهبری و...)، سهم کم (اگرچه معنادار) دو متغیر بخشودگی و جهت‌گیری دینی درونی در تبیین کنترل تعارض زناشویی قابل درک و حائز اهمیت است.

محدودیت‌های پژوهش

این پژوهش با محدودیت‌هایی نیز روبه‌رو بوده که تعمیم یافته‌ها را دشوار می‌سازد؛ ازجمله جامعه آماری پژوهش که معلمان بودند و با توجه به تفاوت آنان با دیگر قشرهای جامعه در مسائلی همچون تحصیلات، شاغل بودن طرفین و میزان درآمد، نمی‌توان به راحتی این نتایج را به کل جامعه تعمیم داد. همچنین در این پژوهش تفاوت زنان و مردان از نظر رابطه متغیرها بررسی نشده است.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی جامعه آماری گسترده‌تری انتخاب شود و تفاوت زنان و مردان نیز بررسی شود.

قدردانی

پژوهشگران از همه کسانی که در این پژوهش یاریگرشان بوده‌اند تشکر و قدردانی می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

کمیته اخلاق در پژوهش‌های زیست‌پزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی-درمانی شهید بهشتی این پژوهش را تأیید کرده است.

درونی هستند، مفاهیم مذهبی را به صورت عمیق پذیرفته و با بصیرت و آگاهی و شناختی منطقی به جزم و یقین رسیده‌اند، با ایمان کامل تحت هر شرایطی به فرمان‌های دینی عمل می‌کنند و ارزش‌های دینی را جزء لازم زندگی می‌دانند و برای آنها احترام قائل‌اند و سعی در اجرای دستورها و توصیه‌های دینی در زندگی خویش دارند. این افراد با توجه به اهمیت و توصیه بخشش در جهان‌بینی الهی از میان منابع انطباقی، به جای انتقام و کناره‌گیری که هر دو از نظر دینی مقبوح هستند، بخشودگی را بیشتر انتخاب می‌کنند.

هرگاه تعارض خانوادگی بر سر موضوعی خاص شکل می‌گیرد، مذهب می‌تواند از طریق مفاهیم معنوی و ارزش‌های مذهبی مشترک، اختلاف‌نظر بین افراد را تعدیل کند. تأکید دین بر مفاهیمی مانند تقدس ازدواج می‌تواند مسیر حل تعارضات را هموار سازد (۳۵)؛ اما افرادی که دارای جهت‌گیری مذهبی بیرونی هستند دین را ابزاری برای رسیدن به خواسته‌های شخصی خود می‌دانند و دین برای آنان هدف نیست؛ بنابراین این افراد در بیشتر موارد به جهان‌بینی‌های موجود در دین پایبند نیستند و مسائل و دستورهای دینی را چندان در زندگی‌شان دخالت نمی‌دهند. بنابراین، ضمن تأکید فراوان ادیان آسمانی به بخشش دیگران، این افراد تقید زیادی به این دستور اخلاقی ندارند و آن را در روابط خود نهادینه نکرده‌اند. همچنین ایمان آنان نمی‌تواند تأثیر مثبتی در زندگی زناشویی‌شان داشته باشد و موجبات رضایتمندی زناشویی را فراهم کند (۳۴). این افراد غالباً به منافع فردی خود توجه دارند تا جایی که حتی به دین به چشم ابزاری برای رسیدن به اهداف خود می‌نگرند؛ بنابراین این افراد احتمالاً در رابطه ازدواج هم بیشتر به منافع شخصی توجه می‌کنند. جلب حمایت فرزندان را نیز می‌توان با همان نگاه ابزارگونه این بار نسبت به فرزندان خویش، برای رسیدن به منافع شخصی تبیین کرد. نداشتن التزام عملی به دستورهای دینی ازجمله صلۀ رحم و تأکید بر منافع شخصی نیز می‌تواند منجر به کاهش روابط با دوستان و خویشان همسر شود.

به‌طور کلی با توجه به نتایج به‌دست‌آمده می‌توان گفت که بخشش و جهت‌گیری مذهبی از عوامل تأثیرگذار بر تعارض زناشویی هستند. مذهب شامل رهنمودهایی برای زندگی و ارائه‌دهنده مجموعه باورها و ارزش‌هایی است که می‌تواند زندگی زناشویی را متأثر سازد (۱۷). بخشش نیز دربرگیرنده کاهش احساسات منفی و افزایش احساسات مثبت در زوج و عاملی برای کاهش تعارضات است؛ بنابراین آموزش راهبردهای

10. Worthington Jr EL, Wade NG. The psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and clinical psychology*. 1999;18(4):385-418.

11. Maltby J, Wood AM, Day L, Kon TW, Colley A, Linley PA. Personality predictors of levels of forgiveness two and a half years after the transgression. *Journal of Research in Personality*. 2008;42(4):1088-94.

12. Macaskill A. Defining forgiveness: Christian clergy and general population perspectives. *Journal of personality*. 2005;73(5):1237-66.

13. Bahrami Ehsan H, Tashk A. Abad-e Rabeteh-ye Mian Jahatgiri-ye Mazhabi va Salamat-e Ravani va Arzyabi-ye Meghyas-e Jahatgiri-ye Mazhabi. *JPSYEDU*. 2004;34(2):41-63. (Full Text in Persian)

14. Moradi A. Evaluation of the relationship between social acceptance and internal-external religious orientation with the quality of life: University of Allameh Tabatabaei; 2011. (Full Text in Persian)

15. Mokhtari A, Allahyari AA, Rasoulzadeh Tabatabaei SK. Rabeteh-ye Jahatgiri-ye Mazhabi ba Mizan-e Tanidegi. *Journal of Psychology*. 2001;1(17):56-67. (Full Text in Persian)

16. Call VR, Heaton TB. Religious influence on marital stability. *Journal for the scientific study of religion*. 1997:382-92.

17. Hünler OS, Gençöz T. The effect of religiousness on marital satisfaction: Testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction relationship. *Contemporary Family Therapy*. 2005;27(1):123-36.

18. Najafi H. The Relationship between Religious Orientation and Marital Satisfaction and Intimacy among High School Teachers: University of Tehran; 2010. (Full Text in Persian)

19. Allport GW, Ross JM. Personal religious orientation and prejudice. *Journal of personality and social psychology*. 1967;5(4):432.

20. Butler MH. A meta-analytic update of research on the couple communication program. *American Journal of Family Therapy*. 1999;27(3):223-37.

21. Hosseinasab S, Davoud H, Nosratabad T. The relationship between religious orientation and marital adjustment. *Journal of Psychology*. 2010;14(4):49-62. (Full Text in Persian)

22. DiBlasio FA, Benda BB. Forgiveness intervention with married couples: Two empirical analyses. *Journal of psychology and Christianity*. 2008;27(2):150-8.

23. Kim LM, Johnson JL, Ripley J. A "Perfect" Storm: Perfectionism, Forgiveness, and Marital Satisfaction. *Individual Differences Research*. 2011;9(4):199-209.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، این پژوهش حامی مالی ندارد.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

جمع‌آوری داده‌ها و تدوین گزارش تحقیق: مؤلف اول؛ ایده طرح: مؤلف دوم؛ و تحلیل آماری داده‌ها: مؤلف سوم.

References

1. Young ME, Long LL. Counseling and therapy for couples: Thomson Brooks/Cole Publishing Co; 1998.
2. Greeff AP, De Bruyne T. Conflict management style and marital satisfaction. *Journal of sex & marital therapy*. 2000;26(4):321-34.
3. Barati T. The effect of marital conflicts on husband and wife interaction: University of Islamic Azad, Roudehen Branch; 1996. (Full Text in Persian)
4. Dunham SM. Emotional skillfulness in African American marriage: Intimate safety as a mediator of the relationship between emotional skillfulness and marital satisfaction: University of Akron; 2008.
5. Mahoney KR. The relationship of partner support and coping strategies to marital adjustment among women with diabetes and their male partners: New York University, College of Nursing; 2006.
6. Mc Cullough ME. Forgiveness: Who Does It and How Do They Do It? *Current Directions in Psychological Science*. 2001;10(6):194-7.
7. Afkhami E, Bahrami F, Fatehizadeh MS. Barresi-ye Rabeteh-ye bein Mizan-e Bakhshoodegi va Taaroz-e Zanzashoei-ye Zoojein dar Ostan-e Yazad. *Journal of Family Research*. 2007;9(3):431-42. (Full Text in Persian)
8. Fincham FD, Beach SR, Davila J. Forgiveness and conflict resolution in marriage. *Journal of family psychology: JFP: journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association*. 2004;18(1):72-81.
9. Seif S, Bahari F. Standardization and validation of the measure of forgiveness in families for Iranian families: University of Al-Zahra; 2001. (Full Text in Persian)

24. Miller AJ, Worthington Jr EL. Sex differences in forgiveness and mental health in recently married couples. *The journal of positive psychology*. 2010;5(1):12-23.
25. Salahian A, Sadeghi M, Bahrami F, Sharifi M. Examine the Relationship between Emotional Intelligence and Forgiveness with Marital Conflicts. *Journal of Psychological Studies*. 2010;6(2):115-40. (Full Text in Persian)
26. Sanai B, Alaghemand S, Falahati Sh, Hooman A. *Meghyas-e Sanjesh-e Khanevadeh va Ezdevaj*. Tehran: Besat; 2009. (Full Text in Persian)
27. Rye MS, Loiacono DM, Folck CD, Olszewski BT, Heim TA, Madia BP. Evaluation of the psychometric properties of two forgiveness scales. *Current psychology*. 2001;20(3):260-77.
28. Zandipour T, Azadi S, Nahidpour F. A study on the relationship between forgiveness, personality traits, mental health in couples who referred to hygiene centers of Gachsaran. *Journal of Women and Society*. 2011;2(6):1-18. (Full Text in Persian)
29. Meneses CW, Greenberg LS. The construction of a model of the process of couples' forgiveness in emotion- focused therapy for couples. *Journal of Marital and Family Therapy*. 2011;37(4):491-502.
30. Marsh R, Dallos R. Roman Catholic couples: Wrath and religion. *Family Process*. 2001;40(3):343-60.
31. Butler MH, Stout JA, Gardner BC. Prayer as a conflict resolution ritual: Clinical implications of religious couples' report of relationship softening, healing perspective, and change responsibility. 2002;30(1):19-37.
32. Sullivan KT. Understanding the Relationship between Religiosity and Marriage: An Investigation of the Immediate and Longitudinal Effects of Religiosity on Newlywed Couples. *Journal of Family Psychology*. 2001;15(4):610-26.
33. Mahoney A, Pargament KI, Murray-Swank A, Murray-Swank N. Religion and the sanctification of family relationships. *Review of religious research*. 2003:220-36.
34. Nikooei M, Seif S. Barresi-ye Rabeteh-ye Dindari ba Rezayat-e Zanashooei. *Journal of Counseling Research*. 2005;13(4):61-79. (Full Text in Persian)
35. Mahoney A, Pargament KI, Jewell T, Swank AB, Scott E, Emery E, et al. Marriage and the spiritual realm: The role of proximal and distal religious constructs in marital functioning. *Journal of family psychology*. 1999;13(3):321-38.

